

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ У
ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала студентка
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.
Kor12-M19 групи
Кушнірчук Оксана Юріївна

Керівник:
Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент:

м. Кам'янець-Подільський – 2020 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні основи питання логопедичного супроводу дітей групи ризику раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку	
1.1. Особливості мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.....	10
1.2. Фактори ризику порушень мовлення у дітей раннього віку.....	16
1.3. Сучасний стан проблеми логопедичного супроводу дітей раннього віку.....	25
Висновки до розділу	33
Розділ II. Організація логопедичного супроводу дітей групи ризику раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах закладу дошкільної освіти	
2.1. Організація дослідження.....	38
2.2. Методика логопедичного супроводу дітей раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	47
2.3. Педагогічна робота з профілактики мовленнєвих порушень у дітей раннього віку.....	58
Висновки до розділу	62
Висновки	67
Список використаних джерел	74

Вступ

Мовленнєва функція відіграє важливу роль у психічному розвитку дитини, у процесі якого відбувається становлення пізнавальної діяльності, здатності до понятійного мислення. Повноцінне мовленнєве спілкування є необхідною умовою здійснення нормальних соціальних людських контактів, а це, у свою чергу, розширює уявлення дитини про навколишнє життя. Оволодіння дитиною мовленням у певній мірі регулює її поведінку, допомагає спланувати адекватну участь у різних формах колективної діяльності.

Видатні педагоги і психологи (Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Д.Б. Ельконін, М. Монтесорі та ін.) проілюстрували важливість раннього віку у психічному розвитку дитини. Попередній період озброїв дитину вміннями: бачити, слухати, керувати рухами. Наступні два роки принесуть дитині нові досягнення. Основними досягненнями раннього дитинства, що визначають розвиток психіки, є: оволодіння прямою ходою; мовленням; розвиток предметної діяльності.

Оволодіння прямою ходою робить дитину більш самостійною і створює умови подальшого освоєння простору. Наближаючись чи віддаляючись, обходячи предмети, пересуваючи їх, підходячи до них, діти відкривають нові якості, визначають відстань, пізнають розміщення предметів у просторі, їх величину. І.М. Сеченов назвав ходу дробним аналізатором простору і часу. Дослідження вчених свідчать, що встановлення зорових, м'язових та вестибулярних координацій є умовою сприймання простору та виникнення просторових уявлень. Поєднуючись з відповідними словами ("над", "під", "вперед", "вліво" тощо), ці уявлення перетворюються на більш пізніх етапах розвитку в узагальнені просторові поняття. Хода і практичне освоєння простору завдяки пересуванню ведуть до функціональної перебудови всієї структури просторового орієнтування, яке здійснюється на другому-третьому роках життя, коли закріплюється вертикальне положення тіла (О.В. Запорожець). Хода відіграє важливу роль у формуванні здатності дитини вправно рухатись, долати труднощі піднімання, переступання через перешкоди.

Збільшується арсенал довільних дій дитини. Навмисне наслідування важливий фактор у розвитку всіх форм активності дитини.

Новоутворення, що виникають в кінці першого року життя, викликають нову соціальну ситуацію розвитку. Це ситуація спільної діяльності з дорослою людиною. Зміст цієї спільної діяльності – засвоєння суспільно вироблених способів використання предметів, які стали її світом. Соціальна ситуація розвитку у ранньому віці така : "дитина – предмет – дорослий".

Соціальна ситуація спільної діяльності дитини і дорослого має у собі протиріччя. У цій ситуації спосіб дії з предметом, зразок дії належить дорослому, а дитина в той же час має виконувати індивідуальні дії. Це протиріччя вирішується у новому типі діяльності, який закладається у період раннього віку. Це предметна діяльність, спрямована "на засвоєння суспільно вироблених способів дій з предметами. Перш за все, вона предметна, тому що мотив діяльності полягає у самому предметі, у способі його використання. Спілкування у цьому віці стає формою організації предметної діяльності. Воно перестає бути діяльністю у власному розумінні слова, бо мотив зміщується від дорослого на суспільний предмет. Спілкування тут виступає як засіб здійснення предметної діяльності, знаряддя для оволодіння суспільними способами використання предметів. Незважаючи на те, що емоційне спілкування перестає бути провідною діяльністю у ранньому дитинстві, воно продовжує розвиватися надзвичайно інтенсивно і стає мовленнєвим. Спілкування, яке зв'язане з предметними діями, не може бути лише емоційним. Воно опосередковане словом, маючи предметну віднесеність.

Спілкування дитини з дорослим у ранньому віці є необхідною умовою розвитку предметної діяльності – провідної діяльності дітей цього віку. Маніпуляційна діяльність, яка була характерною для немовляти, у ранньому дитинстві починає замінюватися предметною діяльністю. Розвиток предметної діяльності пов'язаний з оволодінням тими способами дій з предметами, які вироблені суспільством. Для людини предмети мають фіксоване, постійне значення. Люди, на відміну від тварин, живуть у світі постійних речей. Та для

тварини предмети мають ситуативне значення: якщо вода налита в чашку, то мавпа п'є з чашки, якщо вода у відрі – то п'є з відра, якщо на підлозі – то з підлоги. Дитина навчається від дорослих орієнтуватися на постійне значення предметів, яке закріплене людською діяльністю. Предметний світ, який оточує дитину: меблі, одяг, посуд, іграшки – це предмети, які мають певне призначення у житті людей. Значення речей і починає опановувати дитина у ранньому віці.

Фіксований зміст предмета сам по собі не дасться дитині. Вона може відкривати та закривати безліч разів дверцята шафи. Довго стукати ложкою по підлозі, але така активність не дає змоги познайомитись з призначенням предметів. Функціональні властивості предметів відкриваються через виховний і навчальний вплив дорослих. Дитина дізнається, що дії з різними предметами мають різний ступінь вільного поводження з ними. З одними предметами, наприклад, з іграшкою можна гратися таким чином: тягати за хвіст, брати за вуха, лапи, навіть кидати з манежу, а за іншими предметами закріплені інші та однозначні способи дій. Це предмети-знаряддя (ложка, олівець, чашка, молоток).

На першому етапі оволодіння діями з предметами дитина використовує знаряддя як продовження руки, і тому цю дію було названо ручною (наприклад, дитина використовує лопатку, щоб дістати кульку, що закотилася під шафу). На наступному етапі вчиться співвідносити знаряддя з тим предметом, на який спрямована дія (лопаткою набирають пісок, сніг, землю; відром – воду). Таким чином, дитина знайомиться з властивостями знарядь.

Практична предметна діяльність дітей є важливим етапом переходу від практичного опосередкування до розумового. Створює умови для подальшого розвитку понятійного, мовленнєвого мислення. У процесі виконання дій з предметами і називання дій словами формуються мисленнєві операції дитини. Найбільше значення серед них має узагальнення. Але у зв'язку з тим, що досвід дитини невеликий і вона не вміє виділяти суттєві ознаки у групі предметів, то і узагальнення часто буває невірним. Наприклад, словом «куля» дитина називає

всі предмети, які мають опуклу форму. Діти цього віку можуть узагальнювати за ознакою: шапка – це шляпа, косинка, кепка та ін.

Відокремлюючи дії від предметів і узагальнюючи їх, порівнюючи свої дії з діями інших людей, діти починають усвідомлювати їх як власні дії, ними самими спричинені, що виражається у появі на 3-му році життя займенника першої особи однини – "Я" замість "він", "вона", як говорила про себе дитина раніше. Так виникає особиста дія, пов'язана з виразною тенденцією до самостійності, що виявляється у постійних заявах і вимогах дитини "Я сама!" Ці новоутворення, що виникають у ході предметної діяльності, стають основою нових стосунків дитини з дорослими, які складаються у цьому віці.

Значним досягненням цього віку є оволодіння мовленням. Інтенсивний розвиток мовлення у ранньому віці свідчить про те, що його, на думку Д.Б. Єльконіна, слід розглядати не як функцію, а як особливий предмет, яким дитина опановує точно так, як опановує іншими знаряддями (ложкою, олівцем тощо). Розвиток мови – це "гілочка" у розвитку самостійної предметної діяльності. Вік від одного до трьох років – це стадія сензитивності (особливої чутливості, сприйнятливості) дитини до мовленнєвих впливів.

Незвичні і за звучанням і за змістом слова замінюються словами з мовлення "дорослих". Зрозуміло, що швидкий перехід на новий рівень мовленнєвого розвитку можливий лише у сприятливих умовах – у першу чергу, при повноцінному спілкуванні дитини з дорослим. Якщо спілкування недостатнє або, навпаки, рідні виконують всі бажання малюка, орієнтуючись на його автономне мовлення, розвиток мовлення уповільнюється.

Вивчаючи рідну мову, діти знайомляться з фонетичною і семантичною її сторонами. Вимова слів стає більш правильною, все менше спотворених слів. До трьох років дитина вже засвоює основні звуки мовлення. Найбільш важливою зміною в мовленні дитини є те, що слово набуває предметного значення.

У ранньому віці швидко росте пасивний словник – кількість слів, що розуміє дитина. У цьому віці вона починає розуміти пояснення дорослого

(інструкції) відносно спільних дій. Оскільки дитина активно пізнає світ речей, маніпуляція предметами для неї є найбільш значимою діяльністю, а засвоїти нові дії з предметами вона може тільки спільно з дорослим. Інструктивне мовлення, яке організує дії дитини, розуміється нею рано. Пізніше, у 2-3 роки виникає розуміння розповіді. Більш легко розуміє дитина ті розповіді, які пов'язані з предметами і явищами, що її оточують. Для того, щоб вона зрозуміла розповідь або казку, зміст яких виходить за межі безпосередньо сприйнятих нею ситуацій, необхідна додаткова робота – дорослі мають цьому навчити дитину.

Темп збагачення словника дитячого мовлення нерівномірний, у ньому є фази прискорення й уповільнення. Спостерігаються також значні індивідуальні відмінності як у темпі збагачення словника, так і у широті його використання.

На другому році у дитини з'являються перші дво-трислівні речення, перші запитання. Ця мова здійснюється у формі діалогу. "Дай булку", "Вова хоче пити", "Що це таке?", "Як це зветься?" Охопе вступаючи з ними у діалог, відповідаючи терпляче на питання, дорослі розвивають у дітей потребу спілкування, прагнення звертатися до старших як до джерела інформації.

Мовлення дитини перетворюється із засобу спілкування у засіб впливу на власну поведінку. Це спостерігається ближче до третього року життя. Мовлення дитини поступово починає виступати і у ролі організатора її власних дій, включатися в них у різних формах і на різних етапах виконання цих дій, зокрема, у формі так званого "егоцентричного" мовлення, тобто розмови дитини із собою, що формується на основі спілкування з іншими. На третьому році життя у мовленні дитини з'являються категорії предметності, дії, якості, означення. Дитина практично оволодіває основними синтаксичними конструкціями, граматичними формами, системою звуків рідної мови, хоча ще важко дається вимова окремих.

Ранній вік – це період підвищеної чутливості дитини до мовлення дорослих. Формування мовлення в цьому віці є основою всього психічного розвитку дитини. Якщо з якихось причин (хвороба, обмеження спілкування)

мовленнєві можливості дитини не використовуються у достатній мірі, то подальший загальний рівень розвитку починає гальмуватися.

Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку досліджувалося фізіологами (М.М.Кольцова, І.П.Павлов, М.І.Красногорський, А.Т.Іванов-Смоленський, І.М.Сеченов та ін.), психологами (Б.Ф.Баєв, Л.С.Виготський, О.Р.Лурія, А.К.Маркова, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн та ін.), лінгвістами (О.М.Гвоздєв, О.О.Потебня та ін.), лінгводидактами (А.М.Богущ, Є.І.Тихєєва, Л.П.Федоренко, В.В.Тарасун та ін.), логопедами (М.К.Шеремет, Є.Ф.Соботович, В.В.Тищенко, О.А.Стребелева, Ю.В.Пінчук), педагогами (Ю.А.Аркін, Н.М.Аксаріна, Т.І.Науменко, Є.І.Радіна та ін.). Які визначили що розвиток мовлення дитини обумовлений певними закономірностями. Умови генерації, життя і виховання можуть сприяти цьому розвитку і, навпаки, можуть його гальмувати.

Актуальність дослідження. Сьогодні близько 70% новонароджених мають діагностоване перинатальне ураження центральної нервової системи, що є одним з основних факторів виникнення порушень мовленнєвого розвитку. Тому рання корекція порушень розвитку мовлення дитини в умовах закладу дошкільної освіти стає все більш актуальною проблемою корекційної педагогіки. Притому, що фахівців для роботи з дітьми раннього віку до недавнього часу у нас не готували. До того ж відчутний брак літератури з рекомендаціями щодо раннього розвитку та колекційного впливу на дітей з порушеннями мовлення.

У наш час недостатньо розроблені і систематизовані програми, методи і діагностичний матеріал, розрахований на роботу з дітьми вказаного віку, що і послужило вибором теми дипломної роботи «Особливості логопедичного супроводу дітей раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку у закладі дошкільної освіти».

Мета дослідження: діагностика стану розвитку мовлення та розробка логопедичного супроводу дітей раннього віку з порушеннями мовлення у закладі дошкільної освіти.

Гіпотеза: спеціально розроблений логопедичний супровід дітей раннього віку *групи ризику* в умовах закладу дошкільної освіти буде ефективним, якщо спрямувати його на своєчасне виявлення порушень мовленнєвого розвитку та їх виправлення і профілактику.

Об'єкт дослідження: мовленнєвий розвиток дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: особливості логопедичного супроводу дітей раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку у закладі дошкільної освіти.

З урахуванням поставленої мети і гіпотези, відповідно до об'єкта і предмета дослідження було визначено **завдання:**

1. Проаналізувати наукову літературу з проблематики дослідження.
2. Дібрати діагностичний матеріал і провести обстеження мовленнєвого розвитку дітей 2-3-х років.
3. Розробити методику логопедичного супроводу з дітьми групи ризику раннього віку (від 2 до 3 років) з порушеннями мовлення в умовах дошкільного навчального закладу.
4. Виявити ефективність проведеної логопедичної роботи.
5. На основі отриманих даних сформулювати висновки проведеного дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: уточнено окремі сторони сутності логопедичного супроводу дітей раннього віку у плані профілактичної роботи.

Практична значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть враховуватись при створенні корекційних програм, рекомендацій стосовно корекційної та профілактичної роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку логопедами, батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку молодшого шкільного віку.

База дослідження: дослідження проводилось на базі комунального закладу Дошкільний навчальний заклад ясла-садок №24 Вінницької міської ради.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Висновки

Облік закономірностей дії факторів ризику дозволяє цілеспрямовано проводити профілактичну та корекційно-педагогічну роботу з дітьми дошкільного віку. Встановлено найбільш значущі показники лінгвістичного розвитку дітей, що дозволяють визначити відставання або порушення анатомо-фізіологічних передумов мовленнєвої діяльності. До них відносять:

- розуміння мовлення у сенсомоторний період розвитку і характер послідовних стадій оволодіння імпресивним мовленням;
- долінгвістична вокальна продукція (вік і етапи вокалізації, репертуар приголосних звуків, організація лепетних звуків за типом ітерації, структура складів, просодична сторона мовлення);
- перші комбінації жесту і слова; мовленнєві акти ствердження і прохання (окремими словами; двослівними висловлювання); поява комунікативних намірів;
- початок активного мовлення (обсяг словника і особливості дитячої номінації; ранній синтаксис: акомпануюче мовлення; вмотивованість дією або ситуацією);
- оволодіння фонематичним ладом мовлення (послідовна диференціація фонем за акустичними і артикуляційними ознаками; характер фонетичних трансформацій).
- особливості анатомічної будови артикуляційного апарату.

Ранній вік сприятливий для профілактики та корекції порушень мовлення. Цьому сприяють особливості дитини: здатність все перетворювати у гру, що сприяє більш швидким досягненням у корекційній роботі, прагнення до оволодіння мовленнєвими звуками і нестійкість помилкових мовленнєвих навичок.

Аж до останніх років в Україні обстеження дітей раннього віку зокрема, характеризувалося:

- пріоритетом медичних служб, відсутністю педагогічної, психологічної, соціальної роботи;

- недоліками методів діагностики і визначення рівня функціонального розвитку, відсутність системи раннього виявлення групи ризику;
- браком нової літератури у області педагогіки раннього віку;
- відсутністю системи підготовки педагогів (в тому числі, спеціальних педагогів) і психологів для дітей від 0 до 3-х років.

В останні роки визначився особливий напрямок у логопедії – превентивний логопедичний вплив, що відповідає положенням розробленої концепції раннього логопедичного втручання.

Авторами концепції раннього втручання розробляється і апробується система спеціальної освіти нового типу. Відповідно визначені і завдання реалізації цієї системи:

1. Максимально раннє виявлення особливих освітніх потреб дитини.
2. Скорочення розриву між моментом визначення первинного порушення та початком цілеспрямованого навчання дитини, що включає як неспецифічні, так і специфічні компоненти.
3. Обов'язкове включення батьків у процес навчання починаючи з перших років життя.
4. Розширення часових меж спеціальної освіти: нижня межа: перші місяці життя.
5. Наявність спеціалізованого стандарту освіти, що визначає поряд з академічними досягненнями рівень життєвої компетенції дитини.
6. Більш диференційоване, «покрокове» навчання.
7. Значно більш глибока, ніж у загальній освіті, диференціація та індивідуалізація навчання, особлива організація освітнього середовища та ін.

Для реалізації поставлених завдань необхідна реконструкція вітчизняної системи спеціальної освіти і створення нового структурного елемента – служби ранньої допомоги дітям з різними порушеннями розвитку. Служба ранньої допомоги має передбачати надання допомоги усій сім'ї, яка виховує дитину. Раннє втручання дозволить значно знизити ступінь соціальної недостатності

дітей, досягти максимально можливого для кожної дитини рівня загального розвитку, освіти, інтеграції в суспільство.

У зв'язку з тим, що профілактика мовленнєвих порушень передбачає комплексний підхід, виділяють наступні напрямки профілактичної та розвиваючої роботи з дітьми раннього віку: розвиток зорового і слухового сприймання, емоційних реакцій, нормалізація м'язового тону і роботи органів апарату артикуляції, кистів і пальців рук, розвиток загальних рухів і дій з предметами, нормалізація дихання, розвиток розуміння мови і передумов активного мовлення, розвиток взаємодії дорослого і дитини.

Логопедичний супровід дітей раннього віку будується на діагностичній основі. Діагностичний блок займає особливе місце у педагогічному процесі і грає роль індикатора результативності корекційно-розвивального та освітньо-виховного впливу.

Дослідження проводилось на базі комунального закладу Дошкільний навчальний заклад ясла-садок №24 Вінницької міської ради. Було охоплено 10 дітей у віці від 2-х до 3-х років. Всі діти належать до групи ризику, оскільки мають у анамнезі патології протікання пренатального, натального та постнатального періоду (токсикози та інфекційні захворювання матері під час вагітності, родові травми та асфіксію, резус несумісність крові матері та плоду, травми та інфекційні хвороби під час життя з важким протіканням перебігу, шкідливі звички батьків та проживання в асоціальному і антипедагогічному середовищі і т.д.

Метою констатувального експерименту є:

- визначення рівня розвитку дитини;
- планування роботи з подальшого корекційного розвитку дитини.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити завдання:

1. Визначити стан психомоторного розвитку.
2. Визначити розвиток імпресивного та експресивного мовлення.
3. Виявити особливості взаємодії немовленнєвих і мовленнєвих відхилень.

4. Встановити причини порушень мовленнєвого розвитку.
5. Розробити план корекційної програми розвитку.
6. Намітити напрямки профілактичної роботи.

У процесі обстеження було виявлено, що діти групи ризику добре розуміють звернене до них мовлення, але рідко здатні використовувати слова у звертанні або користуються «автономними» дитячими словами типу «ав-ав», «ам-ам» і т.п. Переважання таких слів свідчить про затримку мовленнєвого розвитку, а 80% дітей групи ризику відстають від нормативних показників дітей раннього віку, як у психомоторному, так і мовленнєвому розвитку. Більшість дітей користуються або декількома схематичними словами, або окремими звукомplexами. У деяких з них сформована проста фраза, але діапазон можливостей дитини до активного використання фразового мовлення звужений. Розуміння простих інструкцій не порушене, але викликають труднощі логіко-граматичні конструкції або двоступеневі інструкції.

Недорозвинення всіх компонентів мовлення супроводжується емоційно-вольовою незрілістю, слабкою регуляцією довільної діяльності, недостатністю функцій активної уваги, психомоторного розвитку.

У логопедичній роботі з дітьми раннього віку із загальним недорозвиненням мовлення поставлені наступні завдання:

1. Розвиток мовленнєвої уваги, розуміння мовлення оточуючих і формування потреби у вербальному висловлюванні.
2. Формування лексико-граматичних засобів мовлення і діалогічної форми спілкування.
3. Залучення уваги дітей до звукоскладової структури слова.
4. Формування мовлення дітей у взаємозв'язку з розвитком відчуттів, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви, емоційно-вольової сфери, а також розвитку моторики.
5. Закріплення і вдосконалення вербальних засобів спілкування дітей у процесі різноманітних видів дитячої діяльності.

Головною особливістю корекційної роботи з дітьми раннього віку, вихованцями дитячого садка є комплексний підхід до формування тих чи інших навичок, що передбачає:

- діагностичне вивчення дитини на момент приходу у групу для уточнення стартових можливостей, перспектив, темпів навчання;
- побудова занять з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей;
- заняття інтегрованого характеру, що дає можливість вирішення декількох різнопланових завдань у межах одного заняття;
- індивідуально-диференційований підхід: коли в межах одного загального завдання можуть збігатися цільові установки, але способи виконання завдання кожною дитиною можуть бути різними в залежності від порушень;
- побудова програми здійснюється по спіралі: на кожному наступному етапі ускладнюються завдання роботи і у кожному виді діяльності вміння не тільки закріплюються, але і ускладнюються;
- використання ігрової мотивації на всіх заняттях;
- тривалість занять встановлюється в залежності від ступеня складності і від стану дітей в даний день, але не більше 15-16 хв;
- необхідність наступності в роботі вихователя, логопеда і корекційного педагога: на аналогічному матеріалі в межах однієї теми кожен з фахівців вирішує загальні та специфічні завдання.

Логопед при роботі з дітьми створює ігрові ситуації для стимуляції спонтанного мовлення, використовує різні види ігор та ігрових вправ. З огляду на підвищену втомлюваність дітей, досить часто змінює види діяльності (мовленнєву, розумову, рухову).

Досвід роботи з дітьми раннього віку свідчить, що діти краще засвоюють той мовленнєвий матеріал, який емоційно їх торкається, викликає інтерес, не залишає байдужим. У зв'язку з цим заняття проводяться у єдиному ігровому

сюжеті, за однією лексичною темою, що сприяє розвитку мовленнєвої активності і емоційної сфери дітей.

Планування занять здійснюється за тематичним принципом. Робота над лексичною темою з дітьми раннього віку може тривати від двох до чотирьох тижнів, що залежить від рівня розвитку групи в цілому і від складності досліджуваної теми. Логопед і вихователь у дитячому садку організують вивчення однієї і тієї ж теми, що забезпечує багаторазове повторення і закріплення матеріалу. Спільна робота над лексичною темою протягом декількох тижнів сприяє успішному накопиченню мовленнєвих засобів і активному використанню їх дітьми у комунікативних цілях.

Взаємодія логопеда з дітьми відбувається в рамках не виснажливої стимуляції мовленнєвого і загального психічного розвитку дітей, будується на основі сучасних психолого-педагогічних рекомендацій, модифікованих з урахуванням особливостей контингенту групи і специфіки корекційної роботи (адекватна віку дитини позиція дорослого в ході спілкування, досягнення «зустрічі поглядів» і утримання погляду дитини, використання можливостей короткочасних, але неодноразових взаємодій з дитиною в різноманітних комунікативних ситуаціях протягом дня і ін.) і нагадує за своїм характером взаємодію матері і дитини (у найсприятливіших для дитини проявах).

На підставі отриманих шляхом спостереження даних про стан психомоторного розвитку дітей раннього віку, після проведеного курсу корекційних заходів, можна зробити висновок про те, що показники покращилися. Діти стали з бажанням включатися у вирішення предметних завдань, з'явилося прагнення до самостійної діяльності, до отримання правильного результату. При виконанні завдань малюки користуються практичним орієнтуванням (методом «проб»). Стали проявляти виражену активність у спілкуванні з дорослим, бажання розділити з ним задоволення від гри, отримати схвалення або допомогу, тобто з'являється ситуативно-ділове спілкування дитини з дорослим.

У процесі логопедичної роботи значно зріс рівень експресивного мовлення. Діти стали використовувати слова і прості фрази для прояву комунікативних намірів, хоча ця фраза ще малозрозуміла для оточуючих і насичена аграматизмами. Обсяг активного і пасивного словникового запасу став ширше. Малюки із задоволенням виконують мовленнєві інструкції, мова для них виступає засобом, не тільки спілкування, а й регуляції власних дій.

Переважання у мові лепетних слів, аморфних слів-коренів, простих фраз говорить про необхідність продовження корекційної логопедичної роботи.

Список використаних джерел

1. Алексина Л.И. Динамика речевого развития умственно отсталых детей с нарушениями речи. – К.: Педагогика, 1977. – 238 с.
2. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Радянська школа, 1981. – 180 с.
3. Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (Методичні рекомендації для вчителів-логопедів). – Хмельницький: ТУП, 2001. – 100 с.
4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН – 1998. – 204 с.
5. Блінова Г.Й., Черпіта О.Р. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. – К.: Радянська школа, 1991. – 128 с.
6. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.П. Психология усвоения знаний в школе. – М.: Просвещение, 1979. – 163 с.
7. Вавина Л.С. Методические рекомендации по обучению грамоте учащихся I-II отделений вспомогательной школы. – К.: РУМК, 1990. – 112 с.
8. Вашуленко М.С. Удосконалення змісту і методики навчання рідної мови в 1-4 класах. – К.: Радянська школа, 1991. – 175 с.
9. Гуцал Л.Л. Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. – Хмельницький: Поділля, 2001. – 91 с.
10. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 223 с.
11. Дайри Н.Г. Как подготовить урок истории. – М.: Педагогика, 1974. – 32 с.
12. Дідора М.І., Ковальчук Т.Г., Стельмах В.О. Умови формування самостійності молодших школярів // Початкова школа. – 1989. – №3. – С.15-16.
13. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
14. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К.: Радянська школа, 1995. – 200 с.

15. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів в процесі навчання. – К.: Радянська школа, 1978. – 160 с.
16. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
17. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. – М.: Просвещение, 1971. – 240 с.
18. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
19. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
20. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичёва Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. – М.: Просвещение, 1973. – 190 с.
21. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса-Либідь, 1991. – 280 с.
22. Каше Г.А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. – М.: Просвещение, 1985. – 315 с.
23. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
24. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
25. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник / М.Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.
26. Коваль Н.С. Самостійна робота учнів на уроках природознавства. – К.: Радянська школа, 1982. – 96 с.
27. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 288 с.

28. Косенко К.М. Основи загальної педагогіки: курс лекцій для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / К.М. Косенко. К.: Повний світ, 2005. – 184 с.
29. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. Система личных взаимоотношений. – Минск: Народная Асвета, 1984. – 240 с.
30. Кононко О.Л. Як виявити рівень самостійності учнів // Початкова школа. – 1989. – №1. – С. 40-44.
31. Корекційна спрямованість початкового навчання у спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції: Методичні рекомендації /Укл. Л.С. Вавіна. – К.: ІСДО, 1995. – 60 с.
32. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
33. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови . – К.: А.С.К., 1999. – 276 с.
34. Лалаєва Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: Учебное пособие. – СПб.: Союз, 1998. – 224 с.
35. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.
36. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
37. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 1978. – 190 с.
38. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. – М.: Наука, 1989. – 205 с.
39. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
40. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
41. Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у

дошкольників (Коррекция стертой дизартрии): Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2001. – 371 с.

42. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). – М.: Просвещение, 1978. – 165 с.

43. Малярчук А.Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів / А.Я.Малярчук. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 212 с.

44. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2005. – 164 с.

45. Марченко І.С. Навчання дошкільників із порушеннями мовлення розповіді за картинами // Корекційна педагогіка. – 2008. – №2. – С.18-23.

46. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.

47. Марчук Л.Б. Самостійна робота як метод урізноманітнення навчальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2000. – №4. – С. 84-88.

48. Мельник Ю. Самостійна робота у системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл // Рідна школа. – 2002. – №6. – С. 51-53.

49. Методика української мови / Під редакцією С.І. Дорошенко – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.

50. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. – М.: Просвещение, 1991. – 180 с.

51. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. – 204 с.

52. Нарушение речи у дошкольников. Сост. Р.А. Белова-Давид. М.: Просвещение, 1972. – 204 с.
53. Основы коррекционной педагогики / Под ред. В.А. Липы. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
54. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 254 с.
55. Прикладна корекційна психопедагогіка: Олігофренопедагогіка. Навчальний посібник / За ред. О.В. Гаврилова, В.О. Липи / Олексій Вікторович Гаврилов, Володимир Олександрович Липа, Олександр Миколайович Ляшенко, Вадим Едуардович Левицький, Олег Миколайович Опалюк, Євгенія Володимирівна Данильченко, – Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 592 с.
56. Развитие понимания речи у младших школьников с речевым недоразвитием: Методические рекомендации / Укл. В.В. Тарасун, М.В. Шевченко. – К.: РУМК, 1992. – 124 с.
57. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.
58. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.
59. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.
60. Соботович Е.Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.
61. Соботович Є.Ф. Порухення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Є.Ф. Соботович. – К. : ІСДО, 1995. – 204 с.
62. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту:

Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

63. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

64. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

65. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

66. Сучасна українська літературна мова / за ред. М.Я. Плющ. 2 вид. – К.: Вища школа, 2000. – 451 с.

67. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково методичний посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. / За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

68. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.

69. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення // Теорія та практика сучасної логопедії: Зб. наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. С. 45-51.

70. Тоцька Н.І. Фонетика. Дидактичний матеріал з української мови. – К.: Освіта, 1998. – 215 с.

71. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович – К.: «Актуальна освіта», 2007. – 120 с.

72. Тюріна В.О. Формування пізнавальної самостійності учнів. – К.: Радянська школа, 1994. – 174 с.

73. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.

74. Ульянова Т.К. Методика преподавания грамматики и развития речи учащихся вспомогательной школы. – К.: КГПИ, 1990. – 94 с.

75. Федоренко І.Т. Формування самостійності учнів у навчально-виховній роботі школи. – К.: Радянська школа, 1983. – 151с.

76. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 208 с.